

[0319]

WURDSNEUPERIJEN

39. *grânne, graune, groane.*

It wie alhiel by tafal, dat my lêstendeis it boerewurd *grânne* wer ris ûnder 'e eagen kaem. Oer de foarming dêrfan hie ik al ris earder neitocht, mar yn it ôfliedkundige wist ik der doe gjin smiet op. Nou leau ik, dat ik wit, mei hokker Germaenske stamme it gearhingje moat. Lit my de lêzer lykwols earst fornije, hwat ik oer de forsprieding fan *grânne* gewaerwurde koe. In soad is it net.

Neffens it wurdboek fan Waling Dykstra-en-dy libbet it yn 'e Dongeradielen, dêr't de boeren it brûke om in 'warle'. in 'draeiwarle', oan to tsjuten ¹⁾. Yn 'e taheakke oan it neamde wurk stiet fierders noch de foarm *graune*, dy't dêr omskreaun wurdt mei 'izeren warle mei oes of ring'. As iennichst foarbyld fan it gebrûk yn sinforbân bringe de gearstallers op dat plak by: It skiep hat in tou mei in *graune* om 'e hals' ²⁾. Wy moatte dan yn tiidsrige wize op jiergong 1930 fan it moanneblêd *Frisia*, dêr't S.R. Sipma yn in list fan Frysk taeleigen ûnder de wurden foar it hynderwurkjen ek *grânne* (draeiwarle) opjowt en dy sa biskriuwt: "twa keaten, dy't yninoar draeije kinne om it krinkeljen fan de jaling foar to kommen" ³⁾. In trêdde stavering is *groane*, dy't yn N.J. Haisma syn fers *D' âld boer* foarkomt, dêr't wy dizze rigels yn lêze:

"It fé krig't d' oarde jefte hea.

In stirttousgroane wringt:

It lûd is ljeaver him as ea.

Nou't 't libben him ûntsinkt" ⁴⁾.

Sa sil Kr. Boelens it ek út 'e folksmûle opheind ha, hwant yn 'e oantekeningen, dy't er foar it Akadeemjewurdboek ynstjûrd hat, seit er: „in *groane* sit bygelyks oan in spit: twa ringen, dy't los tsjininoar yndraeije kinne, dan komme der gjin krinkels yn it tou of keatling" ⁵⁾.

Lyk as de lêzers sjen kinne, is it wurd *grânne* allinne yn in biskate kontrei fan Fryslân húsriem en binne de fynplakken yn ús skriften net machtich yn tal.

Hat it hwat aparte *grânne* (*graune, groane*) in wjergera yn oanswettende talen of tongslaggen? By it sykjen om de ôflieding fan in wurd moat in taelman wol ris, hwat yn it aventûr sette. It is en bliuwt fansels in bitingst, dat de útstelde forklearring net mei de Fryske lûdûntjowing, stride mei en de bitsjuttingen fan 'e forlike útlânske bigripen dy fan it eigene wurd net to fier ûntrinne.

Hwat nou de lûdkloft *-ânne* oanbilanget, moatte wy ús efkes soortgelikense forbiningen yn *brânne, rânne* en *tolânne* to binnen bringe. Yn dy trije gefallen – en der sille grif mear to bitinken wêze – sjogge wy, hoe't *-ânne* út *-ande* ûntstien is. Nimme wy de oergong fan *-nd-* ta *-nn-* ek foar *grânne* oan, dan soe dat út **grande* en dat lêste út **granċa-* fuortkommen wêze, krektlyk as *rânne* < **ranċa-*. De Germaenske wurdstamme **granċa-* hawwe wy wierliken hâld

1) W. Dykstra e.o., *Friesch Woordenboek* I, Leeuwarden 1900, s. 471.

2) W. Dykstra e.o., *Friesch Woordenboek* III, Leeuwarden 1911, s. 493.

3) S. R. Sipma. *Frysk Idioom*, Frisia. jg. XII, 1930, s. 48.

4) N.J. Haisma, *D' âld boer*, Yn ús eigen tael, jg. XXVI, 1934, s. 98.

5) Neffens freonlike meidieling fan Dr. Y. Poortiriga, dy't my ek de fynplakken by S.R. Sipma en N.J. Haisma biskikt hat.

oan, hwant mei it bikende efterheaksel *-l-* (dêr't forlytsingswurden en nammen fan stikken ark mei foarme waerden) heart dêr it nnl. *grendel* < **granðila-*¹⁾, by. Op deselde streek steane mnl. *grendel* 'draechhout, wipbalke, spille, bout, skoattel'²⁾, mnd. *grendel* 'skoattel'³⁾ en âldsaks. *grendil* 'ploegesturt; skoattel'⁴⁾. Dêrnjonken moatte wy mei lûdwiksel mnl. mnd. ags. *grindel* 'skoattel, âldsaks. *grindil* 'skoattel'⁵⁾, ahd. *grintil* 'balke, stange, skoattel'⁶⁾ sette, dy't op germ. **grinðila-*¹⁾ tobekgeane. It grounwurd fan **grinðila-* is allinne biwarre bleaun yn it âldnoarske *grind* 'traeljeramt'⁷⁾, dat him yn nijnoarsk, nijiislânsk, sweedsk, deensk *grind* fuortset. As de hjirboppe jowne útliz goed moat it oant nou ta net oanwiisde grounwurd fan **granðila-* yn it Nijfrysk *grânne* < **granðā-* socht wurde.

Foar de fierdere wurdskiednis en de sibben bûten it Germaensk, lyk as litauk *grindís* 'planke', servysk *gréda* 'balke', lat. *grunda* 'dak', fynt men jins gading yn 'e bisteande wurdboeken, binammen yn J. Pokorny syn mânsk' *Indogerm. etym. Wb.* ûnder *ghrendh-*⁸⁾.

De wikselfoarm *groane* slút him by de yn 'e Dongeradielen gongbere útspraak fan *grânne* oan. Ommers ek *rânne* en *tolânne* wurde dêr mei *oa*-lûd heard. Allinne de foarm *graune* (W. Dykstra III, 493) rint der hwat út, mar foar't neist moat dy oan in ûnkrechte stavering taskreaun wurde, hwant de folkstaelfoarm is sûnder mis *groane*, lyk as de plakken by Haisma en Boeles útwize.

Ta bislút fetsje wy de oerienkomst tusken de oanhelle wurden, hwat de foarm oangiet, noch ris sa gear:

Nfrysk	<i>grânne</i> < * <i>granðā-</i>	ânoarsk	<i>grind</i> < * <i>grinðu-</i>
nnl.mnl.mnd.	<i>grendel</i> < * <i>granðila-</i>	mnl.mnd.ags.	<i>grindel</i> < * <i>grinðila-</i>

Dat ek de bitsjuttingen fan beide bigripen meiinoar strike, leare ús dizze forlikingen: *grânne* = warle en warle = '(draaibare) *grendel*'⁹⁾.

W.J. Buma.

- 1) J. Franck-N. van Wijk, *Etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal*, 's-Gravenhage 1912, s. 213.
- 2) J. Verdam, *Middelnederlandsch Handwoordenboek*, 's-Gravenhage 1932, s. 229.
- 3) A. Lasch-C. Borchling, *Mittelniederdeutsches Handwörterbuch*, Hamburg 1928 - , I, 2, kol. 156.
- 4) F. Holthausen, *Altsächsisches Wörterbuch*, Münster/Köln 1954, s. 28.
- 5) F. Holthausen, *o.w.*, s. 29.
- 6) O. Schade, *Altdeutsches Wörterbuch* I, 2. Aufl., Halle a. S. 1872 -1882, s. 352.
- 7) A. Jóhannesson, *Isländisches etymologisches Wörterbuch*, Bern 1956, s. 401.
- 8) J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* I, Bern 1959, s. 459.
- 9) H.S. Buwalda, G. Meerburg, Y. Poortinga, *Frysk Wurdboek* I, Bolswert 1956, s. 571.